

Мягка М. М.,
старший викладач кафедри філології, перекладу та мовної комунікації
Національної академії Національної гвардії України

СПЕЦИФІКА КОМУНІКАТИВНОЇ ВЗАЄМОДІЇ ВІЙСЬКОВИХ ТА ЦИВІЛЬНИХ: МІЖКУЛЬТУРНИЙ АСПЕКТ

Анотація. Статтю присвячено виявленню специфіки комунікативної взаємодії військових та цивільних у міжкультурному просторі. Розглянуто сутність комунікативної взаємодії та її типи, встановлено особливості міжкультурної комунікації військових та цивільних, окреслено ситуації їхньої взаємодії.

Ключові слова: комунікативна взаємодія, міжкультурна комунікація, військово-цивільне співробітництво, максими комунікації.

Постановка проблеми. Проблеми міжкультурної комунікації посідають значне місце в дослідженнях із багатьох суспільних наук, таких як психологія, соціологія тощо. Однак неможливим є вивчення проблем комунікації без урахування її мовного аспекту. Мовно-культурні особливості комунікації виходять на перший план у сучасних лінгвістичних дослідженнях [1]. У працях багатьох вчених-лінгвістів виявлені особливості комунікації між різномовними макроккультурами [2].

Проте багато аспектів мовної комунікації залишаються не вивченими вичерпно. Так, на етапі розвитку перебувають дослідження мовних аспектів комунікації у різних сферах людської діяльності, які б торкалися актуальних проблем певної галузі та способів їх вирішення. Однією з нагальних проблем галузевої комунікації є мовне спілкування у військовій сфері. З поширенням міжнародних зв'язків України в напрямі військового співробітництва виникає необхідність досліджень у царині військової мовної комунікації.

До ретельного аналізу комунікативних аспектів військової сфери спонукають і особливості соціального контексту. Практика діяльності переконливо довела, що проблеми, які виникають із появою великої кількості етнічних, релігійних, ідеологічних та функціональних викликів, неможливо вирішити військовими засобами. Світова спільнота зрозуміла, що найбільш ефективний спосіб вирішення будь-яких проблем потребує налагодження комунікативної взаємодії між різними гілками влади, владою і суспільством, силовими інститутами і громадянами. Внеском НАТО в концепцію комунікативного підходу вирішення проблем вважають налагодження взаємодії військових із цивільним сектором через систему військово-цивільного співробітництва [3]. За принципом ланцюжкової реакції з'явилась ще одна проблема – проблема комунікативної підготовки військовослужбовців, оскільки без комунікативних умінь та навичок контакти військових із цивільними громадянами навряд чи будуть успішними. Оскільки йдеться про комунікативну взаємодію двох субкультур – військової і цивільної – нагальною стала проблема закономірностей комунікації в міжкультурному просторі. Отже, проблеми комунікативної взаємодії військових та цивільних вийшли за межі власне соціальних і стали актуальними для лінгвістичних досліджень, зокрема в міжкультурному аспекті.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Загальні питання комунікативної взаємодії вивчали Ф. Бацевич [4], Г.Г. Почепцов [5], О.О. Селіванова [6] та інші вчені. Питанням комунікації у військовій сфері присвячені наукові праці колективу Національної академії Національної гвардії України [1; 2]. Огляд теоретичних джерел свідчить, що загалом створено теоретичні засади дослідження комунікативної взаємодії, проте специфіка військово-цивільного спілкування вивчена недостатньо.

Мета статті – виявити міжкультурні особливості комунікативної взаємодії військових та цивільних.

Виклад основного матеріалу. *Комунікативна взаємодія (або інтеракція)* є процесуальною величиною комунікативної ситуації; суб'єктно-об'єктно-суб'єктна діяльність учасників спілкування, спрямована на інформаційний обмін і вплив на свідомість чи поведінку на підставі тексту (повідомлення), паравербальних засобів, інтенційно-стратегічних програм та інтерпретації комунікантів [6, с. 192].

Аналіз теоретичних джерел є підґрунтям виокремлення двох типів комунікативної взаємодії: *комунікативна кооперація (співробітництво) та комунікативний конфлікт* [6, с. 199].

Комунікативна кооперація характеризується узгодженістю цілей і стратегій комунікантів, ефективністю й оптимальністю спілкування. Кооперативність, вдала послідовність дій та прагнення до взаєморозуміння є основними параметрами комунікативного співробітництва.

Комунікативний конфлікт – неузгодженість цілей і стратегій комунікантів, нерівні стосунків між ними, дисбаланс статусів облич, що призводить до припинення спілкування та небажання подальшої комунікації. Статус обличчя є значним регуляторним механізмом комунікативної поведінки суб'єктів спілкування. Статуси обличчя бувають рівними чи нерівними. Науковці І. Гоффман, Р. Лакофф, П. Браун, С. Левінсон відзначають, що у процесі комунікації партнери можуть прагнути зберегти власне обличчя, підвищити чи знизити його, а також підвищити, зрівняти чи знизити обличчя співрозмовника залежно від намірів, зразка і сфери спілкування, обставин комунікації. У різних культурах обличчя комуніканта або визначене конкретною ситуацією, контекстом і зумовлене взаємними рольовими обов'язками партнерів, або не залежить від ситуації і є звичним образом внутрішнього Я людини, яке вона захищає, зберігаючи повагу до прав інших людей. Культурний тип обличчя нерідко зумовлює спосіб і результат спілкування. Асиметрія статусів обличчя демонструє соціальну, етнічну, гендерну нерівності [6, с. 200].

Наведемо приклад асиметрії статусів обличчя військово-цивільного співробітництва в зоні відповідальності українського контингенту миротворчих сил в Іраку. Зазвичай офіцери миротворчих сил володіють англійською мовою. Але комунікативна взаємодія з місцевим населенням, релігійними лідерами, представниками місцевих адміністрацій в Іраці здійснювалась

через перекладачів з арабської мови. Через відсутність в українському контингенті перекладачів з арабської мови цю функцію виконували найняті за контрактом місцеві іракці зі знанням англійської мови. Участь у роботі жінок-перекладачів мала негативний ефект і навіть викликала агресію до військових та небажання вести переговори з боку іракців. Причиною такого ставлення були міжкультурні чинники – мусульманські релігійні традиції та закони шаріату. З огляду на особливості комунікативної культури іракців перевага під час комунікативної взаємодії та найму за контрактом надавалася чоловікам [3, с. 37].

Варто зазначити, що військово-цивільне співробітництво, будучи однією з функцій військового компоненту, є невід'ємною частиною сучасних багатомірних операцій, охоплює всі співпрацюючі сторони, залучені до вирішення конфлікту, та сприяє взаємній підтримці цивільного та військового компонентів [3, с. 5]. Основою успіху такого співробітництва є розуміння особливостей процесу планування, діяльності кожної зі сторін та вдалої комунікативної взаємодії.

Підрозділи військово-цивільного співробітництва все частіше залучаються до операцій із підтримки миру. Більш того, вони все більше контактують із людьми різних національних та організаційних культур. У межах полікультурного середовища у військових виникають складнощі спілкування. Отже, військовим необхідно набувати навичок комунікації не військового характеру.

Основне завдання миротворчих сил «нового покоління» полягає не тільки у спостереженні за припиненням вогню чи роз'єднанні воюючих сторін, а й у створенні дружньої атмосфери, що буде сприяти довготривалому миру. Такий підхід вимагає узгоджених дій урядів, неурядових організацій, комерційних підприємств, приватних осіб, дослідницьких та загальноосвітніх закладів, правозахисних організацій, релігійних громад, благодійних організацій та засобів масової інформації [7]. Тільки співпраця між усіма учасниками миротворчих операцій може гарантувати результативність та міцний мир.

Ситуації взаємодії військових та цивільних залежать від інтересів та напрямів діяльності військово-цивільного співробітництва під час операцій. Напрямами діяльності є: налагодження комунікації з ключовими гравцями цивільного компоненту; налагодження та підтримка обміну інформацією; координація діяльності військового компоненту та координація військово-цивільного співробітництва; укладення угод [3, с. 7].

Налагодження діалогу – це базовий напрям військово-цивільного співробітництва. Комунікативна взаємодія здійснюється шляхом координаційних зустрічей, під час звернення громадян тощо. Обмін інформацією відбувається на рівні місцевих адміністрацій, органів управління, міжнародних організацій, урядових та неурядових організацій з метою створення сприятливих умов для планування та координації їхньої діяльності з діяльністю військового компоненту. Координація діяльності – координація військово-цивільного співробітництва з усіма гравцями в зоні конфлікту та на всіх рівнях: місцевими адміністраціями, цивільними організаціями та населенням з метою об'єднання зусиль для оптимального та ефективного використання всіх можливих ресурсів.

Укладання угод також пов'язано з діяльністю військово-цивільного співробітництва. Наприклад, особовий склад підрозділу може укладати трудові угоди з місцевим населенням.

Інші ситуації комунікативної взаємодії військових та цивільних пов'язані з такою діяльністю підрозділів військово-

во-цивільного співробітництва, як: надання гуманітарної допомоги; евакуація цивільного населення; процес роззброєння, демобілізації та реінтеграції; проведення виборів [3, с. 8].

У всіх описаних ситуаціях і в багатьох інших військові мають проявити комунікативну компетентність та розуміння закономірностей і механізмів міжкультурних контактів. Уміння і навички, необхідні військовим, ми розділили на групи за ознакою їхнього відношення до загальних вимог чи специфічних.

До вимог, що регламентуються загальними закономірностями комунікації, ми віднесли наявність таких умінь: встановлювати комунікативний контакт і підтримувати його протягом спілкування; слухати і розуміти партнера по спілкуванню; переконувати співрозмовника і спростовувати твердження опонентів; вести переговори; за необхідності йти на розумний компроміс; не поступатися основними принципами, зберігаючи при цьому гармонійність діалогу та інші.

До специфічних вимог ми віднесли передусім знання особливостей комунікативної культури партнера по спілкуванню і вміння враховувати їх у комунікативній взаємодії. Навіть деякі з 15 комунікативних стратегій ввічливості, запропонованих П. Браун і С. Левінсоном [8], потребують корекції з огляду на міжкультурний чинник. Наприклад, у комунікативному просторі східних культур обережно слід ставитися до стратегії 10: Пропонуй, обіцяй (Offer, promise). У східних культурах вважається вкрай неввічливим відмовляти партнеру по спілкуванню, тому представники цих культур часто обіцяють, щоб не образити партнера відмовою. Це не означає, що обіцянка обов'язково буде виконана. Так само вони ставляться і до обіцянок із боку візаві.

Ще однією важливою вимогою є вміння військових взаємодіяти з представниками ЗМІ. За останні роки кількість медіа, які супроводжують військових у міжнародних конфліктах, значно зросла. ЗМІ присутні майже всюди. Військовослужбовці, які беруть участь в операціях, повинні завжди бути напоготові до зустрічі з журналістами. Зазвичай журналісти бажають висвітлити новину, яка буде цікавою, незважаючи на наслідки. Військові ж, навпаки, бажаючи досягти загальнонаціональних цілей, виконують специфічні завдання, призначені політичними лідерами. Крім того, військовим завжди необхідно враховувати таємність операції. Деяку інформацію просто не можна надавати ЗМІ, тому що це може негативно вплинути на результат завдання, яке виконується в межах місії. Отже, відмінність між світами військовослужбовців та цивільних журналістів можна охарактеризувати таким чином:

Військовослужбовець: «командний гравець»; дисциплінований; (обачний) обережний; обмежений; мовчазний; утилітарний; поважає владу.

Цивільний журналіст: незалежний; недисциплінований; вільнодумний; необмежений; вміє добре, чітко виражати свої думки; елітарний; підозрює владу.

Плідна співпраця та мирне співіснування військовослужбовців та цивільних медіа можуть бути вкрай складними. Але через значну силу ЗМІ у висвітленні подій та формуванні громадської думки, не тільки в межах певної місцевості, а й на міжнародному рівні, військовим необхідно побудувати вдалу та довготривалу кооперацію із цивільними журналістами місцевих та міжнародних медіа [9].

Існують деякі принципи, яких повинні дотримуватися військовослужбовці під час інтерв'ю із цивільними журналістами. Хоча спектр принципів ефективного спілкування в теорії мовної

комунікації доволі широкий, у нашому дослідженні ми обрали більш загальні. Ці кооперативні принципи мовленнєвої поведінки можливо базувати на запропонованих науковцем Х. Грайс принципах, які він назвав максимами спілкування. Максими спілкування – це найголовніші, найбільш загальні комунікативні стратегії, які сприяють комунікативному співробітництву (кооперації) [10].

Перша максима *кількості* визначає дозовану інформативність висловлення: заяви повинні бути настільки інформативним, наскільки потрібно, зазвичай простими, конкретними та стислими. Але бажано уникати занадто простих відповідей «так», «ні», «без коментарів», що може надати враження неввічливості та небажання співпрацювати.

Друга максима передбачає *якість* повідомлення і вимагає правдивості, щирості й обізнаності військовослужбовця, тобто висловлення має відповідати справжньому стану речей: не обговорювати питання поза поля своєї діяльності; відкрито констатувати, що не має права говорити все, що знає (наприклад, із міркувань безпеки); не варто брехати або беззастережно показувати, що щось приховується. Необхідно зробити свої заяви надійними, повними та кваліфікованими.

Третя максима – *відношення*. Необхідно бути релевантним, говорити по суті, відповідно до теми розмови.

Четверта максима – *манери* (ясність мовлення). Варто уникати військових акронімів, які можуть спричинити непорозуміння та плутанину. Необхідно використовувати доступні формулювання.

Висновки. Теоретичними засадами здійснення комунікативної взаємодії військових і цивільних є два типи вимог: такі, що регламентуються загальними правилами комунікації, і такі, що залежать від міжкультурних особливостей комунікації. Військовослужбовці повинні мати комунікативну компетенцію, яка включає обидва типи вимог.

Більш ґрунтовний і детальний аналіз комунікативної взаємодії військових та цивільних у конкретних ситуаціях, пов'язаних із діяльністю підрозділів, забезпечить розробку комунікативних стратегій, які будуть сприяти комунікативному співробітництву. Отже, перспективою подальшого дослідження є аналіз комунікативної взаємодії військових та цивільних у конкретних дискурсивних практиках.

Література:

1. Мовна комунікація в діяльності сил охорони правопорядку: Теоретичні засади галузевої комунікації: монографія / за ред. докт. філол. н., проф. Л.М. Пелепейченко. Харків: АВВ МВС України, 2009. 272 с.

2. Комунікативна особистість військовослужбовця Національної гвардії України в сучасному соціальному контексті: монографія / Пелепейченко Л.М., Лисичкіна І.О., Лисичкіна О.О. та ін.; за ред. Л.М. Пелепейченко. Харків: Національна академія НГУ, 2014. 221 с.
3. Військово-цивільне співробітництво за стандартами НАТО: навчальний посібник. К.: НУОУ ім. Івана Черняховського, 2015. 87 с.
4. Бацевич Ф.С. Нариси з комунікативної лінгвістики: монографія. Львів: ЛНУ ім. Івана Франка, 2003. 281 с.
5. Почепцов Г.Г. Коммуникативные технологии XX века. М., 2000. 352 с.
6. Селіванова О.О. Основи теорії мовної комунікації: підручник. Черкаси: Видавництво Чабаненко Ю.А., 2011. 350 с.
7. William Zartman, J. Lewis Rasmussen. Peacemaking in International Conflict, Methods & Techniques. United States Institute of Peace Press. Washington, D.C., 1997.
8. Brown P., Levinson, S.C. Politeness: Some universals in language usage. Cambridge: Cambridge University Press, 1987. 345 p.
9. Meeting the Media. U.S. Air Force Public Affairs Center of Excellence. URL: <http://www.au.af.mil/au/awc/awcgate/pace/meetingmedia.pdf>
10. Grice H.P. Logic and Conversation. Syntax and Semantics. N.Y., 1975. Pp. 41–58.

Мягкая М. Н. Специфика коммуникативного взаимодействия военных и гражданских: межкультурный аспект

Анотация. Статья посвящена выявлению специфики коммуникативного взаимодействия военных и гражданских в межкультурном пространстве. Рассмотрена сущность коммуникативного взаимодействия и ее типы, установлены особенности межкультурной коммуникации военных и гражданских, обозначены ситуации их взаимодействия.

Ключевые слова: коммуникативное взаимодействие, межкультурная коммуникация, военно-гражданское сотрудничество, максимы коммуникации.

Miahka M. Specificity of Communicative Civil-Military Interaction: Intercultural Aspects

Summary. The article identifies the features of communicative civil-military interaction in the intercultural space. The essence of communicative interaction and its types are defined. The features of intercultural civil-military communication are determined. The situations of civil-military interaction are outlined.

Key words: communicative interaction, intercultural communication, civil-military cooperation, maxims of communication.